

OBRAZCOV I KAZALIŠTE LUTAKA

(»Čudo umjetnosti«)

»Proputovao sam kroz stotinu gradova moje domovine. Nastupao sam u ogromnim dvoranama pred tisuću gledalaca, ali isto tako u barakama pred dva ili tri teška ranjenika. Igrao sam u palači Kremlja, ali i na bojnopolju pred vojnicima, koji su za jedan sat polazili u borbu. Predstavljao sam pred članovima Akademije kao i pred seljacima sa kolhoza. Prikazivao sam svoje lutke pred J. V. Staljinom, Maksimom Gorkim, Henri Barbussem. ali isto tako i pred rudarima Donbasa. Nastupao sam pred 5000 gledalaca u Iranu, među kojima sam nabrojio 13 narodnosti, to je bilo jedne tamne noći tamo negdje dolje na obali Perzijskog zaljeva. Predstavljao sam u nekom malenom gradiću zametenom snijegom, i moji su gledaoci bili partizani. Zar bi ja mogao biti nezahvalan svojoj sudbini?«

SERGIJE OBRAZCOV

U Moskvi na trgu Majakovskog svakog se dana prikazuju u teatru lutaka, kojim upravlja Obrazcov, po dvije predstave, jedna je za djecu, a druga za odrasle; a u vrijeme pune kazališne sezone igraju lutke svakodnevno i po četiri predstave. Već po samom shvaćanju, a pogotovu po velikom tehničkom aparatu te se predstave bitno razlikuju od takvih sličnih kazališta u prošlosti i u sadašnjosti, u Evropi ili u Aziji. Istina, taj je teatar u neku ruku nastavljač pučkog ruskog »Petruške«, kojemu odgovara kod Nijemaca »Kasperl«, kod Engleza »Punch«, a kod Francuza »Guignol«. Razlikuje se i od mediteranskih marioneta Italije i Španije, kojima se prošlost može pratiti sve do Srednjeg vijeka. To moskovsko kazalište lutaka nije samo neka varijanta takvih davnih marionetskih kazališta, već je stvarno savremeno kazalište u smanjenom obliku, u kojem nastupaju lutke. A raspolaže takvom tehničkom opremom, kakvom u prošlosti nije nikakav marionetski teatar raspolagao. Personal broji preko 250 lica, dok realizatori lutaka, scenski slikari, majstori rasvjete kao i posebni orkestar s četom pjevača, pjevačica, recitatora izvodi prava čuda kazališnog osobitog izraza.

Sam čarobnjak i majstor tih ruskih marioneta Obrazcov izriče svoje vjerovanje: »Od svih oblika kazališnog izražavanja je po-najviše u svojoj biti kazališni onaj izraz, kojim se služi kazalište lutaka«. Tu svoju programatsku izjavu Obrazcov već kroz de-ce-nije ostvaruje, pred tim djelom u čuđenju rastvaraju se oči ma-lenih i velikih doživljujući čarobiju prastarih bajka i ruskih skaska kao i fantastiku svakodnevnih priča, koje priča život u ritmu i obliku groteske, komike i satire, što ih samo neživa lutka može interpretirati. Taj minijturni teatar već godinama predstavlja oazu, na kojoj se izivljuje nespupana i nesapeta slobodna imagi-nacija u obliku, liniji i boji i u onom posebnom upravo osobito-m ritmu neživog, što se pretvara u živo po svojim vlastitim zakonima. Sigurno ti zakoni nisu zakoni ni dogme naturalizma, kojim se ima tražiti istina života (Stanislavski), ni zakoni simbolizma, kojim se istražuje carstvo ideja, kao što nisu ni zakoni i uredbe socijalnog realizma, što bi rezultirale Gerasimovštinom, već su to zakoni svakog kreativnog procesa kazališne umjetnosti.

»Takav je zakon kazališne umjetnosti, što je dalje materija od stanja, u koje se ima pretvoriti, to će biti čudo pretvaranja veće, veće će biti čudo umjetnosti; i obratno: što je bliža materija sta-nju, u koji će se preobraziti, to se više smanjuje čudo umjetnosti, čudo preobrazivanja; ono pak nestaje potpuno, kad se materija točno poklapa s onim, u što se pretvara. Škatuljom se žigica ne može »predstavljati« nikakva škatulja žigica, može se jedino po-kazati. Ali pomoću jedne škatulje žigica može se čovjek pred-stavljati, ako se u tu škatulju zataknu tako žigice, da strše kao ruke i noge. Ako je ta tvrdnja točna – po mojem shvaćanju ne može se njoj protusloviti – to znači, da se pomoću jednog čovjeka ne može jednostavno predstavljati nikakav čovjek, naime čovjek kao takav. To se pričinja na prvi pogled kao besmislica. Ali što se događa u običnom kazalištu? ... Glumci na pozornici ne pred-stavljaju čovjeka, već jednu posebnu vrstu ljudi,

Kad glumac izrađuje svoj zadatak – svoju rolu, tada on pro-mišlja, kako će svoje osobne vlastitosti, što su u njemu, preobraziti u novi oblik, koji će mu omogućiti, da postane drugim čovjekom. U kazalištu, gdje igra živi glumac, ne izaziva kod gledalaca ni-kakvo čuđenje njegovo hodaње pozornicom, a još manje činje-nica, da glumac sjeda na stolicu na pozornicu, suprotno tome u kazalištu lutaka te iste fizičke radnje izazivaju čuđenje zbog toga, što one nisu svojstvo nežive lutke. Kad takva lutka hoda ili sjeda, tada ona djeluje već tim pokretima tako, da izaziva čuđenje, što predstavlja uopće čovjeka makar kakvog. Upravo to je i glavni dio njezinih izražajnih mogućnosti i sposobnosti ...«

S. Obrazcov

Rođen je godine 1901. Otac mu je bio tehnički specijalista, graditelj cesta, koji je kao akademik odgojio niz ekipa inženjera, a mati profesorica. Obrazcov se početno namislio posvetiti slikarstvu, jer je već za rana kao dijete mazao s kredama i kistom. Kad je završio gimnaziju, zapisao se u umjetničku školu, u toj je školi brzo zamijenio slikarsku klasu s grafičkom radionicom, koju je vodio Favorski, vanredni i značajni majstor drvoreza i ukrasa knjige. Uz tu školu slušao je Obrazcov predavanja na sveučilištu iz filozofije, a ujedno je na konzervatoriju vježbao pjevanje. Pučkim slučajem zapao je na ispit muzikalnog studija Hudežestvenog teatra, te uz slikarski studij počeo svoju kazališnu pustolovinu kao neplaćeni volonter. Nesumnjivi je utjecaj na njega izvršio Vah-tangov, koji je predstavljao opoziciju Stanislavskom i njegovu sistemu. Mladi se teatarski volonter večerima i večerima oduševljavao, upravo upijao u sebe klasičnu postavu Vahtangova Gozzijeve stare »Turandot«. Duboke je tragove upravo ta pred-stava ostavila na svijest mladog Obrazcova. U marionetskom stilu »Turandota« osjetio je po prvi put svoj vlastiti smjer i svoj poziv. Štoviše on se toliko s tom predstavom saživio, da je Tartagliu, lice iz Turandota, koje je igrao poznati glumac Ščukin, tako izvršno imitirao uz crte groteskne, da ga je Nemirović-Dančenko tražio, da kod neke priredbe bude on kao početnik posebna točka. Tako je počela njegova glumačka karijera, kod studiranja redovno je radio lutku od svoje role i stvarao na taj način ono drugo lice, što će nastupati na pozornici u njegovoj osobi. Kao i za Vahtan-gova bila je i za Obrazcova problematika distance između igre i stvarnosti kod glume glavna točka u shvaćanju kazališta. »Gle-dalac mora svakog trenutka osjećati, da je u kazalištu i da je izvan svoje svakidašnjice« (Vahtangov).

Slično se izražava i Dančenko: »Tako na primjer u Gorkoga »Na dnu« leže na pričnama zamazane krpe. Gledalac znade vrlo dobro, da su one zamazane, ali on ni časak ne pomišlja, da bi mogle biti te krpe pune stjenica. Kad bi to pomislio, postalo bi mu ogavno.«

Obrazcov smatra draž teatra upravo u protuslovlju, u onoj na-petosti između onoga, što se prikazuje, i onoga, koji prikazuje. Tako on kaže: »U dramatici može se vrlo lagano pokazati kod Gozzija sudar uslovljenog i onog neuslovljenog. Uslovljena mate-rija fantastične pripovijesti Truffaldina prekida se neuslovljenim šalama Tartaglie ili Pantalona, koje se odnose na obične dnevne događaje i ljude. Isto to nalazimo u Shakespearovim komedijama i u starim ruskim pučkim igrama. Kod lutke taj upravo oblik izra-žavanja svakako postiže svoj vrhunac, moć sugestije ovog humora temelji se na čudnoj mogućnosti lutke, da zadržava u bilo kakvim

situacijama i svim mogućim okolnostima svoju ozbiljnost. Naravno ova ozbiljnost potječe jednostavno od nepokretnosti lutkinog lica, dakle od njezine »Koncentriranosti« ... I Charlie Chaplin služio se u svojoj maski tom nepokretnom koncentriranosti. Najekscentričnije kao i najnemogućije radnje postale su samo zbog toga vjerovatne, što Chaplin nije svoju ličnu masku ni u čemu izmijenio. Na taj način polučuje komika bufonske role značajnost umilne lirike«.

Repertoar tog minijaturnog teatra je ogroman, a dijeli se na pozitivne, negativne i parodistične točke. Kad se radi o bajkama ili lirskim točkama, tada se javlja u igri blaga ironija, a kad je točka satira, tad je neumoljiva, kao što je to u točki o pijanom malom birokrati. Pozitivna s blagom ironijom se vrši igra kod Musorgskoga uspavanke, a ističe se komika kod raznih poznatih romanca, tako da se uvode životinje. Gogoljevi su tekstovi neprestano na repertoaru, kao i poznate ruske priče. Velika je atrakcija »Aladin i čarobna svjetiljka«, a pogotovu Kiplingov »Mowgli«, među svim mogućim životinjama. Satire Majakovskog, bajke Mihalkova i humoreske Iljfa i Petrova. Opće priznanje stekao je Obrazcov još prije, nego što je njegov teatar lutaka postao državnim (1932). Pred njegovim se lutkama do suze nasmijao i Stanislavski i Gorki, a Staljin se isto dobroćudno njima smijao, tako da više nije bilo za njegov rad nikakva zapreka sve to vrijeme, kad je zavladao potpuno socijalistički realizam. Suprotno tom realizmu Obrazcov je na svoju malenu ali pokretnu scenu uspio uvesti opet svojim lutkama fantastiku, slobodnu imaginaciju, ekscentriku, grotesku, satiru, bajku života i njegovu liriku i epiku, sve to praćeno ironijom i samilošću.

U svojim memoarima »Moje zvanje« Henschel-Verlag (Ost-Berlin) 1952. na koncu knjige pita sam sebe: »što sam ja stvarno na sceni uspio učiniti, da li je moj rad uopće bio i malo koristan?« Sam odgovara skromno: »Htio bih vjerovati, da onaj smijeh, s kojim su gledaoci pratili moje predstave, ne sliči onom smijehu, što izazivaju banalne i nepristojne šale. Htio bih vjerovati, da nisam kod mojih gledalaca izazvao ni jednu jedinu zlu emociju i da prema tome nisam ni počinio nikakvu štetu. Naprotiv, vjerujem, bez obzira na mjerilo od mene proizvedene koristi, da sam zastupao važnu, nužnu i dobru stvar. Nije mi moguće sve to ne vjerovati, jer tada ne bih mogao ni raditi ni u svom radu biti sretan.«

Lj. B.

Podaci: Enciklopedija SSSR, Jürgen Rühle: Der Puppenspieler Obrazcov, Sergei Obrazcov: »Mein Beruf«, Henschel-Verlag (Ost Berlin) 1952.